

velik ulazak, odnosno prava pošast stranih krematonima u hrvatski jezik. No, ta pojava nije svojevrsna i problem samo hrvatskoga jezika, već i drugih 'manjih' jezika, budući da u jezike s malim brojem govornika ulazi kudikamo više krematonima iz jezika s većim brojem govornika nego obrnuto.

Valja napomenuti da se na kraju knjige ne nalazi uobičajeni popis korištene literature, već autor literaturu navodi nakon svakoga poglavlja knjige.

Osim što je informativno vrlo detaljna, opsežna i bogata, knjiga Petra Šimunovića obilno je opremljena i ilustracijama, fotografijama, kartama i mapama, koje uvelike pomažu i pridonose još boljoj i kvalitetnijoj percepciji te razumijevanju djela.

Onomastika je grana lingvistike o kojoj se u hrvatskoj lingvističkoj literaturi

još uvijek piše vrlo malo. Razlog se tome, među ostalim, može tražiti i u činjenici da se onomastika često proučava unutar drugih lingvističkih disciplina (etimologije, dijalektologije, leksikologije itd.) te time ostaje u povojima i gubi prostor za vlastito izražavanje. Stoga nema sumnje da je Šimunović ovom knjigom dao neprocjenjiv doprinos kako hrvatskoj tako i europskoj, ali i svjetskoj onomastici. Knjiga će, vjerujem, biti dragocjen priručnik, udžbenik i pomoć svima onima koji se bave proučavanjem onomastike, ali i veliki poticaj onima koji se tek namjeravaju baviti istraživanjem ove grane lingvistike. Pri tome je bitno ne smetnuti s uma da je briga o očuvanju imena i briga o vlastitom identitetu, jer – kako Petar Šimunović kaže – *imena su naši najstariji spomenici, postojani i vjerodostojni pokazatelji materijalne i duhovne kulture svojih stvaratelja.*

Maja Cerić

NOVI ZNAČAJAN PRINOS DIJALEKTNOJ FRAZEOLOGIJI

Jela Maresić – Mira Menac-Mihalić

FRAZEOLOGIJA KRIŽEVAČKO-PODRAVSKIH KAJKAVSKIH GOVORA S RJEČNICIMA

(Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje, Zagreb, 2008.)

Mira Menac-Mihalić je u uvodu svoje knjige *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj* iz 2005. godine najavila da se u okviru projekta *Istraživanje hrvatske dijalektne frazeologije* priprema niz knjiga o dijalektnoj frazeologiji. Druga u

tome nizu je knjiga posvećena frazeologiji križevačko-podravskih kajkavskih govora. Nastala je, kao i prethodna, kao rezultat rada Mire Menac-Mihalić sa studentima u okviru kolegija *Hrvatska dijalektologija* na čijim su seminarima studenti ispunjavali

ankete kao izvorni govornici ili kao ispiti-vači bliskih osoba u svome kraju. U knjizi se obrađuje samo manji dio prikupljene građe. Druga suautorica, Jela Maresić surađujući na istome projektu, za knjigu je prikupila oko 2600 frazema iz govora Podravske Sesveta te oko 500 frazema iz govora Kloštra Podravske. Također je terenskim radom provjerila većinu istraženih punktova, izradila njihove fonološke opise i izdvojila osnovne morfološke karakteristike. U izradi rječnika frazema križevačko-podravske kajkavske govora sudjelovala je i Željka Brlobaš koja je prikupila 1200 frazema u govoru Vrbovca, izradila fonološki opis toga govora te izdvojila osnovne morfološke karakteristike.

Knjiga sadrži teorijsko-objasnidbene dijelove i rječnike. Nakon uvodnoga dijela slijede *Popis istraženih križevačko-podravske govora, ispitivača i godina terenskoga istraživanja*, *Kratice istraženih govora* (str. 9), *Karta Hrvatske s označenim istraženim punktovima križevačko-podravske dijalekta* (str. 10), *Karta istraženih punktova križevačko-podravske dijalekta* (str. 11), a zatim dio o *Karakteristikama istraženih govora* (str. 12-37). Najveći je dio knjige, sukladno s naslovom, posvećen frazeologiji, a sastoji se od sljedećih dijelova: *O frazeologiji* (str. 39-49), *O Rječniku frazema* (49-53), *Rječnik frazema* (str. 53-209), *O Rječniku istoznačnih i bliskoznačnih frazema* (str. 209-211), *Rječnik istoznačnih i bliskoznačnih frazema* (str. 211-315), *Križevačko-podravsko – standardnohrvatski rječnik manje poznatih riječi potvrđenih u Rječniku frazema* (str. 315-329), *Standardnohrvatsko – križevačko-podravski rječnik manje poznatih riječi potvrđenih u Rječniku frazema*

(str. 329-343), *Kratice* (342-345), *Literatura* (345-349) i *Sažetak* na hrvatskome i engleskome jeziku (str. 349-351).

U dijelu *O frazeologiji* autorice donose najvažnije teorijske postavke frazeologije i frazema primijenjene na frazeme križevačko-podravske govora. Ponajprije se to odnosi na strukturu frazema i već ustaljenu podjelu frazema na tri tipa: fonetske riječi, sveze riječi i rečenice, a sva su tri tipa potvrđena u proučavanim govorima. Uz objašnjenje svakoga tipa frazema daje se njegova podjela s obzirom na morfološko-sintaktičku strukturu pa se tako unutar sveza riječi razlikuju bezvezničke sveze, neovisne sveze i ovisne sveze koje se dijele na imeničke, glagolske, pridjevske, zamjeničke i priložne, a posebno se izdvajaju poredbeni frazemi. Svaki se tip frazema potkrjepljuje većim brojem primjera. Struktura je frazema u pravilu čvrsta, međutim moguće su i unutarfrazemske razlike koje se očituju kao frazemske inačice. Njima autorice također posvećuju pažnju ističući da razlike unutar istoga frazema mogu svjedočiti o pripadnosti frazema određenim mjesnim govorima, u kojima su dijalektne crte različite, osobito na fonološkome i morfološkom planu, ali se to događa i mimo mjesnih razlika, kao posljedica težnje za promjenom, slikovitošću i sl. Inačice se promatraju s obzirom na jezične razine na kojima se ostvaruju. Tako su česte leksičke inačice u kojima se jedna sastavnica zamjenjuje svojom istoznačnicom ili bliskoznačnicom, npr. *držeti (imeti) na joku koga*. U kvantitativnim inačicama jedna se sastavnica frazema može izostaviti, a da ne dođe do promjene značenja, npr. *nemre se jedna krava {sama} bosti*. Unutar morfoloških

inačica razlikuje se alternacija roda imenica, npr. *zadnja rupa na svirali (sviralu)*, broja kao u primjeru *srce je skočilo v petu (pete) komu*, padeža, npr. *terati svoje (po svojem)*, određenosti/neodređenosti pridjeva, npr. *z čista / čistoga mira*. Tvorbene inačice pokazuju prefiksalne i sufiksalne razlike pri čemu sufiksalne razlike mogu biti uvjetovane deminucijom (*juha se tela prima // juhica se tela prima*) ili augmentacijom (*imeti jezika do poda // imeti jezičnu do poda*). Posljednje su sintaksne inačice kod kojih se koriste različite padežno-pridježne sveze, npr. (*kaj*) *z čem ima* ili položaj enklitike pa će tako na primjer u govoru Peteranca biti *Kmica je kaj v rogu* dok će u govoru Velikih Raščana frazem glasiti *Je kmica kak v rogu*.

Autorice ističu da se križevačko-podravski frazemi po svome sastavu i strukturi u bitnome ne razlikuju od frazema standardnoga jezika te da u križevačko-podravskoj frazeologiji nalazimo internacionalne frazeme, frazeme karakteristične za cijeli hrvatski jezični sustav ili za njegov dio. Podrijetlo internacionalnih frazema najčešće je biblijsko, povijesno ili povezano s općepoznatim asocijacijama iz sredstava priopćavanja (*čekati manu z neba, biti vu svojem elementu* i sl.). Od frazema karakterističnih za cijelo hrvatsko područje izdvojeni su na primjer: *gde je Bog rekel laku noć* i *biti (držati se, stati) kak drvena Marija*. Unutar frazema koji su karakteristični za dio hrvatskoga područja navode se primjeri frazema karakterističnih za štokavsko, križevačko-podravsko područje i druga kajkavska područja, a takav je primjerice frazem *držati se kao mila Gera*. Kao i na razini leksema i na razini su frazema posebno zanimljivi lokalizmi,

potvrđeni u samo jednom govoru ili u nekoliko bliskih govora kao na primjer frazem iz govora Podravske Sesvete – *bude cinkom dederom komu*, iz Virja – *hodati kak Matekina*, iz Bakovčice – *jesti kak Pavel* i drugi.

Osim strukturne razine frazema te njihova podrijetla autorice se osvrću i na međufrazemske semantičke odnose u križevačko-podravskoj frazeologiji koja je, kako ističu, bogata antonimijom, sinonimijom i višeznačnošću. Frazemsku antonimiju autorice oprimjeruju izdavajući frazeme u značenju 'glup' i značenju 'pametna' ističući zanimljiv nesrazmjer jer je frazema kojima se opisuje glupa osoba 42, a pametna svega šest što potvrđuje činjenicu da se frazemima najčešće opisuju negativne osobine. Najveći dio frazema strukturno i semantički podudarnih kojima se opisuje glupa osoba nalazimo i u standardu (npr. *bedast kak vol, biti kokošje pameti, fali komu soli v glavi, glup kak noć, glup kak stup, glup kak top, glupa kak guska, glupa kak kokoš, imeti slamu v glavi* i drugi), a dio je specifičan za pojedini govor (npr. *pameten ako si talaf, pun pameti kak drek vitamina* i drugi). Njima antonimni su primjerice frazemi: *biti rasprte glave, neje cigel opal na glavu komu, neje komu vrag ime, pameten kak bubamara* i drugi. Navedeni frazemi koji opisuju glupu osobu, kao i oni koji opisuju pametnu, među sobom potvrđuju odnos sinonimije, a kao primjer za frazemsku sinonimiju navode se i frazemi objedinjeni oko značenja 'jako gladan': *gladen kak cucek, gladen kak gladna godina, gladen kak pes, gleden kaj bi mogel vola pojesti, gladen kak vuk*. Posljednji su izdvojeni višeznačni frazemi koji imaju dva značenja, međutim s obzirom na to

da se radi o frazemima posve različitih značenja bez ijedne zajedničke značenjske sastavnice riječ je o frazemskoj homonimiji. Tako na primjer frazem *otiti Bogu na račun* znači 'umrijeti' i u tome je značenju podudaran i u standardu dok se izdvaja značenjem 'biti kažnjen'.

Središnji i najopsežniji dio knjige čine dva rječnika frazema kojima prethode objasnidbeni dijelovi te dva rječnika manje poznatih riječi križevačko-podravskoga dijalekta. Već je u knjizi *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj* Mira Menac-Mihalić uvela termine *uopćeni frazem* i *uopćeni leksem*. Naime, zbog fonetsko-fonoloških i morfoloških razlika unutar križevačko-podravskoga dijalekta bilo je potrebno povezati frazeme koji su u različitim ostvarajima potvrđeni u raznim govorima. Tako je određen *uopćeni frazem*, tj. oblik koji je češće potvrđen u križevačko-podravskome dijalektu i iz kojega se mogu izvesti i razumjeti drugi različiti potvrđeni oblici istoga sadržaja. Uopćeni frazemi razvrstani su pak uz uopćene lekseme po formalnome principu. Uopćeni leksem je analogno uopćenomu frazemu češće potvrđena riječ u križevačko-podravskome dijalektu i iz nje se mogu izvesti i razumjeti drugi potvrđeni oblici istoga sadržaja.

Natuknica u rječniku vrlo je jednostavno strukturirana: sastoji se od nadnatuknice otisnute velikim masnim slovima nakon koje slijede natuknice istaknute masnim slovima, tj. frazemi kojima je navedena nadnatuknica nosiva riječ. Svakoj se natuknici, tj. frazemu daje objašnjenje odnosno navodi značenje ili više značenja iako se u nekim slučajevima ne navodi točno značenje frazema nego informacije

o njemu koje se donose u kosim zagradama (npr. *bu Šibarjevo* /prijetnja batinama/). Nakon značenja i dvotočja slijede potvrde iz pojedinih istraženih govora križevačko-podravskoga dijalekta s time da se poslije svake potvrde u zagradama navodi kratica mjesnoga govora u kojemu je konkretni frazem potvrđen. Uopćeni frazemi su tako razvrstani uz uopćene lekseme koji predstavljaju nadnatuknicu i to po sljedećemu leksikografskomu odnosno morfološkomu načelu: ako frazem ima imenicu obrađuje se pod imenicom kao nosivom riječi (*dobiti roge*); ako ima više imenica, prva se uzima kao nosiva riječ (*flaša bez dna*). Nakon imenica kao nosive riječi u frazemima slijede: pridjevi (*gol i bos*), prilozi (*jedva jedvice*), glagoli (*laje dok (čem) zevne (zine) ko*). Natuknice za potvrđene lekseme koji se fonetski ili fonološki razlikuju od uopćenoga navode se na njihovim abecednim mjestima s uputnicom na uopćeni leksem tako da se rjeđi oblik upućuje na onaj koji je u govorima običniji. Tako će na uopćeni leksem *metla* biti upućen oblik *mekla*, na *muva muha* i sl., a značenja i potvrde donose se u natuknici pod *metla* odnosno *muha*. Svi su uopćeni leksemi u polaznome obliku ako je bilo moguće uspostaviti takvu strukturu, a u množini su uopćeni leksemi koji pripadaju pl. tantum. U uopćenome frazemu ne donosi se, zato da bi bili prepoznatljiviji i čitaocima razumljiviji, vrlo često obezvučenje završnih zvučnih suglasnika koje će biti vidljivo iz potvrda. Kad je isti sadržaj u raznim govorima ostvaren različitim gramatičkim oblicima iste riječi, u uopćenome se frazemu autorice odlučuju za jedan od njih. Kada je od više potvrđenih oblika u uopćenome fra-

zemu jedan jednoznačan, a drugi više-značni prednost imaju jednoznačni bez obzira na to jesu li češći. Fonetske promjene na granici morfema i riječi vidljive su u primjerima, a nisu zabilježene u uopćenome frazemu.

Svaka frazemska natuknica vrlo je pregledna zahvaljujući funkcionalnoj upotrebi grafičkih oznaka kao što su različiti tipovi slova, zagrada i interpunkcije. Time se dobivaju podaci o strukturi frazema, kolokacijskim značkama te upotrebi. Tako su okruglim zagradama označeni leksemi koji mogu zamijeniti lekseme ispred zagrada odnosno upućuju na lek-sičku inačicu frazema, npr. *ni da sekire padaju (cure)*. U uglatim se zagradama donosi uobičajeni kontekst u kojem se frazem potvrđuje, npr. *[dojti] na minutu*, dok se vitičastim zagradama bilježe izostavljivi ili/i neobavezni dijelovi frazema tako da navedeni frazem može biti upotrebljen u dvama ili više oblicima, ali bez promjene frazeološkoga značenja (npr. *podeti {svoja} pleča*). Kosom se crtom upućuje na gramatičku varijantnost sastavnica. Najčešće je riječ o vidskim parnjacima (*pokupiti/kupiti prnjike za kem*), pridjevima određenoga i neodređenoga vida (*z čista/čistoga mira*), a njome se upućuje i na rekciju i to kada u frazemu varira živo i neživo (*stati n kraj komu/čemu*). Inače se rekција bilježi masno otisnutim kosim slovima. Dvjema kosim crtama odvajaju se dvije inačice istoga uopćenog frazem, npr. *neje (ne) videti prsta pred nosom // ne vidi se {ni} prst pred nosom*.

Posebno se ističe što se sve u rječniku podrazumijeva pod pojmom frazem pa se tako navode da su kao frazemi uzete i poredbe koje bi se u zavisnosti o kontekstu

mogle shvatiti kao obična poredba ili kao frazem. Također su navedeni frazemi koje možemo smatrati izrekama i frazemima opet ovisno o kontekstu. Uvrštene su i kletve, psovke i poslovice te frazemi koji bi cijeli mogli funkcionirati kao uopćeni leksem (brže-bolje, šuč-muč i sl.). Autorice ističu da su uopćeni frazemi, kao i značenja, određeni isključivo na temelju zapisanih frazema na terenu, a ne i na temelju onoga što bi se moglo očekivati ili pretpostavljati da u ispitanim govorima postoji. Time rječnici frazema u knjizi dobivaju na svojoj vjerodostojnosti.

Rječnik istoznačnih i bliskoznačnih frazema drugi je rječnik u knjizi, ali je strukturno sasvim drugačiji od *Rječnika frazema*. Naime, M. Menac-Mihalić je već u knjizi *Frazeologija novoštokavskih ikavskih govora u Hrvatskoj* napravila nešto što do tada nije zabilježeno u suvremenoj hrvatskoj leksikografiji, a to je rječnik strukturiran na temelju koncepata. Takav je i ovaj *Rječnik istoznačnih i bliskoznačnih frazema* u kojemu je nadnatuknica riječ koja najbliže određuje značenje frazema i pisana je velikim masnim slovima. Ispod nadnatuknice dolaze značenja frazema pisana običnim slovima i poredana abecedno, a iza znaka • navode se frazemi u svome uopćenome obliku otisnuti polumasnim običnim slovima. Kad nekoliko frazema ima jednako značenje, ono se navodi samo ispred prvoga frazema, a ostali se nižu abecednim redom i odvajaju znakom ◊ (npr. *jako debeo • debel kak bubenj ◊ debel kak konj ◊ debel kak kvasnica ◊ debel kak mrcina ◊ debel kak svinjče* i sl.). Tako se može uočiti koji su frazemi istoznačni, a koji bliskoznačni. Frazemi koji imaju više bliskih značenja (odvojenih zarezom) ili

udaljenih značenja (odvojenih točkom sa zarezom) nalaze se pod više nadnatuknica. Homonimni frazemi navode se pod više nadnatuknica, ali tako da se svaki put navodi samo jedno značenje. U *Rječniku istoznačnih i bliskoznačnih frazema* ne navode se potvrde u pojedinome govoru jer se to bilježi u *Rječniku frazema*.

Knjiga završava dvama rječnicima *Križevačko-podravsko – standardnohrvatskim rječnikom manje poznatih riječi potvrđenih u Rječniku frazema* i *Standardnohrvatsko – križevačko-podravskim rječnikom manje poznatih riječi potvrđenih u Rječniku frazema*. Ti rječnici obuhvaćaju riječi za koje su autorice pretpostavljale da neće biti poznate onima koji nisu izvorni govornici jednoga od govora križevačko-podravskoga dijalekta. Riječ je zapravo o rječnicima dijalektizama, ali mnogo više regionalizama i lokalizama i to uglavnom onih na leksičkoj razini. Naime, u rječnicima se ne navode leksemi koji se u dvama sustavima razlikuju samo po nekoj fonetsko-fonološkoj karakteristici kao što je na primjer: refleks jata i poluglasa, gubljenje suglasnika h ili zamjena suglasnika h, depalatalizacija i sl. Također se radi lakšega snalaženja kod nekih oblika riječi koje bi čitaoci teško povezali s kanonskim oblikom, navodi oblik potvrđen u tekstu (npr. *njem, nemao neću, nećemo*). *Križevačko-podravsko – standardnohrvatski rječnik* bit će vrlo koristan kako bi se razumjeli frazemi koji se u rječniku nalaze, a *Standardnohrvatsko –*

križevačko-podravski rječnik važan je kada se želi pronaći neki frazem pod nadnatuknicom u kojoj se nalazi, a poznata riječ iz standarda mora se zamijeniti nepoznatom riječju iz dijalekta i pod njome tražiti frazem.

Na kraju knjige se nalazi opsežan popis literature s 80 bibliografskih jedinica u kojima su obuhvaćeni općejezični i frazeološki rječnici te različite rasprave i radovi s frazeološkom problematikom kako oni recentniji tako i starijih godina nastanka.

Knjiga *Frazeologija križevačko-podravskih kajakovskih govora s rječnicima* predstavlja značajan nastavak projekta izrade frazeoloških rječnika. Njezino je značenje upravo u rječnicima frazema križevačko-podravskih govora kojima se stručnjacima, ali i laicima otkriva svo bogatstvo frazeološkoga fonda tih govora. Naime, frazeologija predstavlja osobito bogatstvo svakoga standardnoga jezika, dok ona dijalektalne prirode otkriva još i veće bogatstvo i životnost naroda iz kojega je proizašla. Osim toga rječnici su izrađeni prema suvremenim leksikografskim kriterijima i slijede suvremenu frazeološku teoriju. U toj se knjizi opet susreće i rječnik organiziran po načelu koncepata što je posebice za frazeološka istraživanja iznimno važno. Na koncu, knjigu možemo preporučiti ne samo stručnjacima koji se bave dijalektnom frazeologijom već i svima, pa i laicima, koje takva tematika zanima.

Maja Opašić